

24. Siemplikevich N.A. Postепенное vymiraniie i nachalo vozrozhdeniia narodnoho uzora v zhenskykh rukodieliiakh / N.A. Siemplikevich // Trudy III-ho Vsierossiiskaho sezda deiateliei po kustarnoi promyshlennosti v S.-Peterburh. Vypusk pervyi. Otdiel I / N.A. Siemplikevich. – S. Peterburh, 1913. – S. 115-120.

25. Shestakova O. Hanna Sobachka (1883-1965). Mystetstvo pryrody, abo pryroda mystetstva. Istoryko-kulturni doslidzhennia Anatoliia Zaiky [Elektronnyi resurs] / Olena Shestakova. – Rezhym dostupu: <http://be-inart.com/post/view/1032>.

Олийнык М. Организационно-производственные мероприятия популяризации одежды с украинским маркером среди горожан в конце XIX – начале XX в. (на примере Киева и Полтавы).

В статье рассматриваются вопросы, связанные со стимулированием использования в городском быту одежды с украинским обозначением. Дается краткий анализ историографии проблемы. Цель исследования состоит в определении составляющих организационно-производственного фактора популяризации одежды с украинским маркером. Были использованы методы анализа и синтеза, а выводы сделаны на основе методов систематизации и обобщения фактологического материала. Хронологические границы исследования включают конец XIX – начало XX в. Употребление одежды с украинскими признаками исследуется на примере городов Киева и Полтавы, которые были влиятельными местами по модернизации кустарных промыслов по изготовлению одежды для горожан. Определены основные направления организационно-производственной деятельности, которые способствовали изготовлению одежды с украинским маркером.

Ключевые слова: украинская народная одежда, одежда с украинским маркером, кустарные мастерские по изготовлению одежды.

Oliynyk M. The organizational and production activities on popularization of clothing with a Ukrainian marker among the townspeople in late XIX – early XX century. (on the example of Kyiv and Poltava).

The article deals with problems related with promotion of the use of clothing with a Ukrainian designation in the urban life. A brief analysis of the problem's historiography is given. The aim of the research is to determine the components of an organizational production factor of popularization of clothing with a Ukrainian marker. The methods of analysis and synthesis are used. The conclusions are made on the basis of the methods of organizing and summarizing the collected factual material. The chronological boundaries of the study include the late XIX – early XX century. Consumption of the Ukrainian featured clothes is investigated on the example of Kyiv and Poltava being the influential centers for modernizing the handicrafts manufacturing of clothing for townspeople. The main directions of organizational and production activities that contributed to manufacturing of garments with a Ukrainian marker are determined.

Keywords: Ukrainian folk clothing, costumes with a Ukrainian marker, handicraft shop for clothes.

Одержано 12.11.2015

УДК 398.332.12(477).82(091) «19»

Віктор Ткаченко
(Переяслав-Хмельницький)

ПИСАНКИ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ ЗА АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ

У статті, на основі опрацювання архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, автором досліджено писанкарство Волинської губернії початку XX ст.

Дослідником проаналізовано та систематизовано архівні матеріали з Новоград-Волинського, Старокостянтинівського, Ковельського та Кременецького повітів, що зберігаються у фонді Волинського краєзнавчого музею.

Мета статті – проаналізувати архівні джерела, що містять чимало відомостей про виготовлення й використання писанок під час святкування Великодня та у післявеликодній період на Волині.

У кожному із розглянутих повітів писанкарство мало свої особливості у виготовленні, орнаменталії та використанні під час великоднього святкування. Особливо вирізняються матеріали із Ковельського повіту, в яких засвідчується відсутність писанок, а поширеними були крашанки.

Ключові слова: архів, матеріали, писанка, «кісточка», віск, Волинська губернія.

Писанкарством на початку ХХ ст. цікавилось чимало дослідників і музейних закладів України. Одним із таких був Волинський центральний музей, що знаходився у м. Житомирі. Товариство дослідників Волині та місцевий музей на початку ХХ ст. розробили програми з дослідження Волині, зокрема й писанкарства.

Упродовж 1909-1913 рр. такі запитальники були розіслані вчителям народних шкіл, училищ і духовних семінарій, волосним правлінням, священикам та приватним особам.

Як свідчать матеріали Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського (АНФРФ ІМФЕ), де зберігається частина анкет, перші відомості про писанки Волинської губернії почали надходити в 1909 р. Дописувачами були переважно учні народних училищ, Духовної семінарії, учителі та небайдужі люди. Інколи відповіді на запитання мали формальний характер, однак в окремих міститься досить цікава інформація про писанки в тому чи тому в місті, селі краю.

На сьогодні в АНФРФ ІМФЕ зберігаються відомості про виготовлення великодніх писанок Волинської губернії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., їх ілюстрації, вірування та обряди, пов'язані з ними.

Автором статті частково вже опубліковано матеріали про писанкарство із рукописних фондів Інституту [9, 10, 11], також про волинські писанки початку ХХ ст. у збірці Житомирського краєзнавчого музею писала Л. Гарбузова [5, 6]. Проте відомості про них, що маємо у різних одиницях збереження архіву, як джерело вивчення регіональних особливостей писанкарства, залишаються не дослідженими.

Мета статті – проаналізувати архівні джерела, в яких подано чимало інформації про виготовлення та використання писанок під час святкування Великодня та у післявеликодній період на Волині.

У матеріалах з Новоград-Волинського повіту за 1909 р., зокрема з с. Мокре, які були надіслані учнем 2-го класу Житомирського духовного училища В. Пекарським, зазначено, що звичай виготовляти писанки до Великодня існує в селі давно. Займалися цим переважно господині або старі жінки, при цьому використовували восковий спосіб розпису. Переважаючі кольори – жовтий, зелений, червоний. На писанках для орнаменталії використовували мотиви із назвами «повна рожа», «дубові листки», «сорочьї лапки», «бараньї рожки» [1, арк. 1].

Із с. Барбарівки цього самого повіту до Волинського центрального музею надійшло 9 писанок та відповіді на запитальник. Невідомий автор вказав, що місцеві майстрині розпису для оздоблення писанки використовували орнаментальні мотиви «рожа», «крива дорога», «сорочі лапки», «барані рожки», «огурки», «клинці», «метелики». Розфарбовували яйця природними барвниками, виготовленими з кори ольхи – чорний, з жовтої гвоздики – жовтий, червоний – купували; для воскового розпису мали знаряддя: «кісточку» (куповану), жерстяну трубочку. Як і в багатьох інших селах та містечках України, писанки під час святкування Великодня дарували. Зокрема, старі жінки – онукам, хрещеникам, дівчата – хлопцям, віддавали волочильне [1, арк. 3].

Зовсім мало інформації про писанки надійшло із с. Полюновка. Так, інформатор повідомив, що в селі більшість жителів – поляки. Ним було названо орнаментальні мотиви, що писали на великодніх яйцях, як то: «вимя», «дубовий лист», «оксамит (астра)», «рожа», «сорочі лапи». Як і з Барбарівки, до Музею із села надіслали 8 писанок [1, арк. 3].

Також скупими були відомості про писанкарство із с. Семаківка. Як і в попередній анкеті, автор зазначив, що жінки використовували при прикрашанні яєць технологію воскового розпису, роблячи це жерстяними трубочками. Для їх оздоблення серед майстринь існували мотиви: «лапи», «рожа», «кручче», «вісім лап», «вітраки», «рожева квітка». У великодній обрядовості цього села дівчата також дарували писанки хлопцям [1, арк. 4].

Повнішими були відповіді на запитання, поставлені в анкеті, що надійшли із м. Корця. Автор матеріалу вказав, що писанки виготовляли молоді жінки і дівчата, починаючи з четвертої неділі великоднього посту. Проте, зазначає, що звичай занепадає, а вміння розписати яйце переходить із покоління в покоління. Як і в зазначених селах, робили це воском. Інструментом для цього слугували металеві «кісточка» та трубочка. Для розфарбування використовували саморобну фарбу жовтого кольору із дроку та кори дикої яблуні. Серед орнаментів поширені «гребенки», «рожа», «огурци», «бочечки», «сорочи лапки». Писанки під час святкування Великодня тут дарували, але також і продавали по 5 коп. за одне яйце [1, арк. 5].

У м. Мирополі писанки починали писати на свято Сорок святих, потім – на Теплою Олексі. Для їх виготовлення використовували технологію воскового розпису за допомогою «кісточки», яку місцеві жителі називали «токмачиком». У великодню суботу їх запікали. Як і в Корці, тут писанки продавали за ціною 2 коп. за шт. [1, арк. 6].

Серед розглянутих джерел є чимало матеріалу із м. Полонного. Так, один із дописувачів вказав, що у місті писанки розписували заміжні жінки та дівчата. Починали писати із третьої неділі великоднього посту і закінчували на останньому, передвеликодньому. Для воскового розпису майстрині мали «кісточки» і домашні фарби, але не вказується з яких рослин чи чогось іншого їх виготовляли. Орнаментальні мотиви на писанках називалися «баранчик», «квіточка». У великодні дні міські дівчата дарували хлопцям оздоблені орнаментами яйця разом із вишитими хустинками [1, арк. 8]. Інший респондент із Полонного вказав, що зазвичай жінки і дівчата переймали досвід виготовлення писанок від своїх матерів [1, арк. 11]. Також до Музею надійшли відомості про розпис великодніх яєць у цьому місті і від інших дописувачів. Одним із них подано назву писанкового узору «хрести», чого не вказували попередники, та зазначено, що звичай занепадає [1, арк. 22]. Підтвердженням вищезазначеного факту є матеріали інформатора, зафіксовані на аркуші 23 цього фонду. У них автор вказує, що писанки використовували для селянського вжитку та подарунків. Як і попередній дописувач, він підтвердив, що звичай розпису великодніх яєць занепадає [1, арк. 23].

Досить вичерпною є інформація із с. Кобилья про звичай розпису та використання писанок під час великодніх святкувань. Незважаючи на те, що автор не зазначений, ми довідуємося, що писанкарством займалися молоді жінки, дівчата. Розпочинали розписувати перед Вербною неділею, для цього використовували як куповані фарби, так і власного виготовлення. Жовту (жовтуха) варили із кори яблуні, чорну – з кори вільхи, червону, як в переважній більшості по всій Україні, купували. Для орнаментального оздоблення користувалися восковим розписом. Узори на писанках мали назви «рожа», «баранячи роги», «дубовий лист», «лапки», «грибинци», «нарцись», «клиновий лист», «сорочинья лапки», «павуки», «рогы», «опоясаны листки». Як зазначає автор, у селі писанки дарували [1, арк. 16].

У с. Красиловка писанки малювали дівчата у понеділок на страсній неділі та у світлий четвер цього ж тижня. Для фарбування використовували жовту («жовтяницю») фарбу, заварену із кори яблуні, всі інші переважно купували. Розпис виконували «кісточкою». Серед найуживаніших орнаментів були: «баранья роги», «безконечник», «иордань», «сорочки лапки», «рожа». Невідомий інформатор повідомляє, що дорослі писанками у селі христосуються, а малі діти ними граються [1, арк. 17].

За інформацією з с. Харківці, що зберігається у цій одиниці, дізнаємося, що писанки виготовляли жінки різного віку, але головно дівчата, які навчалися ремесла у своїх матерів. Фарби виготовляли в основному із рослин, для чого використовували кору яблуні,

верхнє лушпиння цибулі, коріння жита, гречку. На жаль, автор не вказує, який колір вони отримували від їх заварювання. Хоча можемо здогадуватися, що це був жовтий. Водночас тривале перебування яєць у фарбі із лушпиння цибулі змінює його розкольоровання від жовтого до коричневого. Як і в інших селах, тут використовували для виготовлення писанок восковий розпис, застосовуючи для цього «кісточку». Орнаменти на них мали назви: «рози», «гребінчики», «рука», «безконечник», «барвінок», «сорокаклинці», «хрестованки», «калитки», «паванія» (півонія) [1, арк. 19].

Із відомого с. Колодяжне до Волинського центрального музею також надійшла відповідь на анкету-запитальник. Її автор повідомив, що в селі переважно проживали українці. Розмальовували писанки жінки, а сам звичай занепадав і, як він уточнює, навіть був рідкісним. Виготовляли їх переважно в останній тиждень великоднього посту. Під час цих занять співали церковні «великодні» пісні. Розписували великодні яйця гусиними перами і «кісточками», фарби купували. З орнаментальних мотивів називається тільки один – «гусячі лапки». У порівнянні з іншими інформаторами, повідомляється, що писанки у селі зберігали цілий рік у хаті біля божниці. Їх виготовляли для сім'ї і не продавали [1, арк. 20].

Цікавим матеріалом є відомості із с. Дубровка. З тексту документа зрозуміло, що він написаний у 1913 р. У ньому автор пише, що в «прошлом 1912 г. писанки можна було достать, но в этом году их совершенно нет» [1, арк. 21]. У селі їх переважно писали жінки, рідше – чоловіки. До речі, це перша згадка про те, що в селах Новоград-Волинського повіту писанки могли виготовляти й останні. Їх розфарбовували на страстному тижні разом із крашанками. Єдиний орнаментальний мотив, який називається автором, що використовувався у цьому селі, це «хрест» [1, арк. 21].

У м. Красиліві Старокостянтинівського повіту звичай виготовляти до Паски писанки також існував. За повідомленнями, що зберігаються у рукописних фондах, відомо, що розписом займалися переважно одружені жінки. Навчилися вони цього ремесла від своїх старших родичів. Жовту фарбу добували з яблуневої кори, зелену – з бруньок «остякових». Ці фарби виготовляли наступним чином: брали кору або бруньки і кидали у воду, в якій варили до кипіння. Коли вона закипала, тоді до неї додавали галун (порошок) і таким чином отримували фарби. Під час розпису орнамент, який писали на писанках, відтворювали по пам'яті. Автор повідомлення зафіксував такі назви: «клинчики», «хрестики», «барані роги», «огурочки», «роза», «безконечник», «гусячі лапки» та зазначив, що таких малюнків писанкаркам відомо до ста [2, арк. 3].

Серед матеріалів маємо цікаві факти і з інших населених пунктів згаданого повіту. Так, із с. Личівка надійшло повідомлення про існування цього звичаю та подано опис виготовлення писанок, що не часто зустрічається у відповідях на запитальник. Зокрема, автор подає такий опис технології оздоблення великоднього яйця. Це коли опускали у розтоплений віск, після того, як на шкаралупі залишався його шар, на ньому вишкрябували різні символи і опускали у фарбу, потім знову вишкрябували нові орнаментальні мотиви і опускали в іншу фарбу і т. д. Окрім цього способу інформатор описав і інший, відомий всім як дряпанки або скрябанки. Це коли брали звичайну крашанку і на ній видряпували бритвою, ножиком або голкою різні орнаменти та віньетки. Зразки мотивів, як і в попередньому повідомленні, майстрині згадували з пам'яті, а інколи фантазували. Та, незважаючи на це, автор вказує, що відомо до 15-и їх зразків, але не подає їх назв [2, арк. 4].

На відміну від проаналізованих повітів, у матеріалах із Ковельського маємо зовсім інші відомості. Так, Л. Іванов, учителі А. Івановський з Тагачинського народного однокласного училища та А. Томашевич із Смидинського 1-класного народного училища у своїх відповідях на анкету-запитальник на адресу Товариства дослідників Волині, зазначили, що писанок у селах Радовичі, Тагачині, Ключек, Гаруша Турійської, Перковичі Любинської та Смидині Маціївської волостей не виготовляли. Натомість, досить розповсюдженими були крашанки, тобто пофарбовані в один колір курячі яйця. Для цього

місцеві господині використовували природні барвники. Так, у с. Радовичі, якщо була пізня Паска, яйця фарбували у березовому листі (виварювали листя у кип'яченій воді і їх туди опускали, отримували пофарбовані у зелений колір); фарбували у шалущинні цибулі із добавкою галуна (в кип'ячену воду добавляли галун і шалущиння, і коли фарба готова, в ній варили яйця; через деякий час їх виймали з розчину і отримували пофарбовані у жовтий колір) [3, арк. 1]. У с. Тагачині для цього використовували киплячий розчин фарб, які виготовляли у більшості випадків домашнім способом із свіжих листків берези, омели, шалущиння цибулі, квіток латаття (місцева назва жовтих квітів, що ростуть на болоті) і купованих (анілінових) [3, арк. 2]. Натомість у с. Смидині крашанки фарбували у червоний, синій, зелений, жовтий кольори. Для цього використовували куповані на базарі анілінові барвники, у які добавляли квасці для кращого закріплення їх на поверхні яйця [3, арк. 3]. Варто зазначити, що це досить рідкісне явище, яке засвідчує відсутність писанок у цій місцевості. Так само нам відомо, що і на Переяславщині поширеними у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. були крашанки, а не писанки.

Цікавими, на наш погляд, є матеріали і з Кременецького повіту, який входив до складу Волинської губернії. Територія, що належить до Північної Галичини, досліджувалася Мироном Кордубою у його працях [7, 8]. Та, незважаючи на це, ми також проаналізували та оприлюднюємо їх. Так, у відомостях, надісланих Л.П. Глибою у 1911 р. із с. Залісці, зазначається, що у селі виготовленням писанок займалися: Васса Лещенюк – 24 р., Ганна Пондич – 30 р., Пелагія Нігалка – 22 р. та Єлизавета Яремчук – 16 р. Усі вони були самоучки. Фарби купували, а розписували за допомогою «кисточки» і воску, який знаходився в черепку. Як зазначає автор, оздоблення писанок відбувалося по пам'яті. Але ця інформація доповнена малюком із зображенням самих орнаментальних мотивів на них та їх назвами. Зокрема, це – «роза», «мотильок», «гребешкі», «дікава роза», «рожки», «сливочка», «сосенка», «бочьонок» [4, арк. 1]. Таким чином ми можемо відтворити не лише орнамент, а й кольорову гаму писанок цієї місцевості. Грунтовністю відзначається відповідь учительки Почаївського однокласного народного училища М. Єрмолаєвої від 2 березня 1911 р. Зокрема, вона зазначає, що в самому містечку Почаєві звичаю виготовлення писанок до Великодня не існує. Водночас у с. Старий Почаїв він підтримується. Розписом великодніх яєць займалася незначна кількість жінок і робили вони це не тільки для себе, але й для інших односельців. Останні платили їм по 1 коп. за штуку за їх виготовлення. Майстрами у селі були: Марія Онук – 38 р., Марина Чекова – 40 р., Олена Струкало – 31 р., Харитина Федорук – 27 р., Тетяна Рипунова – 50 р., Марія Антонюк – 35 р., Харитина Пріймакова – 40 р. та селянин Матвій Коберник – 26 р., який, на думку селян, розписував найкраще. Всі вони навчалися виготовляти писанки у старшого покоління місцевих жителів, адже цей звичай тут відомий давно. Від згаданих майстринь-писанкарок перейняли досвід виготовлення розписаних великодніх яєць жительки околиць міста Почаїв Марфа Подгурська – 27 р., Марина Лесек – 30 р., і Євдокія Козак – 14 р. Далі авторка повідомлення описує сам спосіб, яким послуговувалися при розписі писанок: «на гаряче вугілля ставили горщик з воском, і коли віск розтане, вмакали в нього вузеньку трубочку, скручену із фольги і для зручності вставлену в розщеплену паличку і сильно прив'язану до неї ниткою. Завдяки цій трубочці розмальовували воском на сирому яйці бажаний орнамент (для білого кольору) і потім опускали це яйце в розчин фарби. Коли яйце пофарбувалося, його виймали і давали фарбі підсохнути, а потім знову малювали на ньому воском нові орнаменти, після чого опускали яйце в іншу фарбу; це повторювали стільки разів, скількима фарбами повинна бути розмальована писанка; остання фарба (сама темна) та, яка служить фоном. Коли писанки готові, їх ставлять у тепле місце, щоби віск на них розтаяв, і тоді його знімають ганчіркою» [4, арк. 4]. Відносно самих фарб, то М. Єрмолаєва зазначила, що їх купляли, тільки жовту виготовляли самі з кори дикої яблуні; кору для цього сушили, ламали на дрібні частини і варили. Щоб фарба краще покривала поверхню яйця, до неї добавляли «квасці». Та, незважаючи на те, що звичай виготовлення писанок був поширеним, дописувачка зазначає, що назв орнаментів немає.

Малюють виключно по пам'яті або за зразками з минулого року, які зберігають. Важливим є також те, що учителькою були надіслані 9 кольорових зразків малюнків самих писанок, але знову ж таки без назв [4, арк. 5].

Отже, за дослідженими архівними матеріалами нами встановлено, що на початку ХХ ст. писанкарство існувало в селах та містечках Новоград-Волинського, Старокостянтинівського та Кременецького повітів. У відомостях із Ковельського повіту ми бачимо виготовлення до Великодня крашанок, а не писанок. Серед надісланих відповідей на анкети-запитальники маємо як повні розповіді про ремесло із малюнками та зазначеними назвами орнаментів, так і короткі, що не дають повного уявлення про його існування чи занепад. Проаналізована й опрацьована та оприлюднена інформація збагачує джерельну базу писанкарського промислу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України (далі – АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського), ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 42. Волинская губерния Новоград-Волинский уезд. 1909 г., 23 арк.
2. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 43. Волинская губерния. Староконстантиновский уезд. 1910 г. Рукопись, друк, 4 арк.
3. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей, од. зб. 46. Волинская губерния. Ковельский уезд. 1911 г. Рукопись, 3 арк.
4. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, ф. 16. Волинський краєзнавчий музей. од. зб. 47. Волинская губерния. Кременецкий уезд. 1911 г. Рукопись, машинопис, 6 арк.
5. Гарбузова Л. Писанки Волинської губернії кінця ХІХ – початку ХХ ст. в зібранні Житомирського краєзнавчого музею / Л. Гарбузова // Волинь – Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 1998. – Кн. 3. – С. 91.
6. Гарбузова Л. Писанки Волинської губернії (к. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Л. Гарбузова // Музеї України. – 2004. – № 6. – С. 6.
7. Кордуба М. Писанки на Галицькій Волині / М. Кордуба // Матеріали до українсько-руської етнології. – Л., 1899. – Т. 1. – С. 169-210, [13] табл.
8. Кордуба М. Орнамент писанок Галицької Волині: (Реферат поданий в скороч.) [Повідомлення] / М. Кордуба // Записки НТШ. – 1899. – Т. XXXI–XXXII. – С. 13-14.
9. Ткаченко В. Великодня обрядовість та писанкарство на Волині в архівній спадщині Никанора Дмитрука / В. Ткаченко // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – Вип. 34. – С. 64-70.
10. Ткаченко В. Писанкарство та писанки села Гладковичі на Овруччині в першій чверті ХХ століття (за архівними матеріалами) / В. Ткаченко // Народна творчість та етнологія. – 2014. – № 5. – С. 35-42.
11. Ткаченко В. Релігійний символ Великодня – писанка в архівних джерелах початку ХХ століття з Овруччини / В. Ткаченко // Наукові записки з української історії: зб. наук. статей. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 36. – С. 47-53.

REFERENCES

1. Arkhivni naukovi fondy rukopysiv ta fonozapysiv IMFE im. M.T. Rylskoho NAN Ukrainy (dali – ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho), f. 16. Volynskiy krayeznavchiy muzey, od. zb. 42. Volynskaya huberniya Novohrad-Volynskiy uезд. 1909 h., 23 ark.
2. ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho, f. 16. Volynskiy krayeznavchiy muzey, od. zb. 43. Volynskaya huberniya. Starokonstantinovskiy uезд. 1910 h. Rukopys, druk, 4 ark.
3. ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho, f. 16. Volynskiy krayeznavchiy muzey, od. zb. 46. Volynskaya huberniya. Kovelskiy uезд. 1911 h. Rukopys, 3 ark.
4. ANFRF IMFE im. M.T. Rylskoho, f. 16. Volynskiy krayeznavchiy muzey, od. zb. 47. Volynskaya huberniya. Kremenetskiy uезд. 1911 h. Rukopys, mashynopys, 6 ark.
5. Harbuzova L. Pysanky Volynskoyi huberniyi kintsya XIX – pochatku XX st. v zibranni Zhytomyrskoho krayeznavchoho muzeyu / L. Harbuzova // Volyn – Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem. – Zhytomyr, 1998. – Kn. 3. – S. 91.
6. Harbuzova L. Pysanky Volynskoyi huberniyi (k. XIX – poch. XX st.) / L. Harbuzova // Muzeiy Ukrainy. – 2004. – № 6. – S. 6.
7. Korduba M. Pysanky na Halytskiy Volyni / M. Korduba // Materialy do ukrayinsko-ruskoyi etnolohiyi. – L., 1899. – T. 1. – S. 169-210, [13] tabl.
8. Korduba M. Ornament pysanok Halytskoyi Volyni : (Referat podanyi v skoroch.) [Povidomlennya] / M. Korduba // Zapysky NTSh. – 1899. – T. XXXI –XXXII. – S. 13-14.

9. Tkachenko V. Velykodnia obryadovist ta pysankarstvo na Volyni v arkhivnii spadshhyni Nykanora Dmytruка / V. Tkachenko // Naukovi zapysky z ukrayinskoї istorii: Zb. nauk. statei. – Pereyaslav-Khm., 2014. – Вур. 34. – S. 64-70.

10. Tkachenko V. Pysankarstvo ta pysanky sela Hladkovychi na Ovruchchyni v pershii chverti XX stolittya (za arkhivnymy materialamy) / V. Tkachenko // Narodna tvorchist ta etnolohiya. – 2014. – № 5. – S. 35-42.

11. Tkachenko V. Relihiiniy symvol Velykodnya – pysanka v arkhivnykh dzherelakh pochatku XX stolittya z Ovruchchyny / V. Tkachenko // Naukovi zapysky z ukrayinskoї istorii: zb. nauk. statei. – Pereyaslav-Khmelnyskiy, 2015. – Вур. 36. – S. 47-53.

Ткаченко В. Писанки Волинской губернии начала XX века за архивными материалами.

В статье, на основании проработанных архивных фондов рукописей и фотозаписей ИМФЭ им. М.Т. Рылского, автором изучено писанкарство Волинской губернии начала XX века.

Исследователем проанализировано и систематизировано архивные материалы с Новоград-Волинской, Старокостянтиновской, Ковельской и Кременецкой волостей, которые сохраняются в фонде Волинского краеведческого музея.

Цель статьи – проанализировать архивные источники, которые имеют немало материала по изготовлению и использованию писанок во время празднования Пасхи и в послепасхальный период на Волини.

В каждой из исследованных волостей писанкарство имело свои особенности в изготовлении, орнаментации и использовании во время пасхального празднования. Особенно отличаются материалы из Ковельской волости, в которых фиксируется отсутствие писанок, а распространение крашанок.

Ключевые слова: архив, материалы, писанка, «кисточка», воск, Волинская губерния.

Tkachenko V. Pysanky of Volyn province of the early XX th century after the archival sources.

The author on the basis of the Archival Scientific Funds of Manuscripts and Phonorecords of M. Rylsky IISFE investigates pysankarstvo of Volyn province of the early XXth century in the article.

The researcher has analyzed and systematized archival materials from Novohrad-Volynskiy, Starokostiantynivskiy, Kovelskiy and Kremenetskiy districts that are kept in the Fund of the Volyn Museum of Regional Ethnography.

The aim of the article is to analyze archival sources which contain a good few of the data about the making and use of pysanky in the celebration of Easter and after it period in Volyn.

In each of the considered districts pysankarstvo had its own peculiarities in the producing, ornamentation and use during the Easter celebration. The materials from Kovel district, where the absence of pysanky and the dissemination of krashanky is affirmed, are especially notable.

Keywords: archive, materials, Pysanka, «brush», wax, Volyn province.

Одержано 16.10.2015

УДК 94(477) «18/19»

**Сергій Малишко
(Чернігів)**

**ПРАВОСЛАВНЕ ВІЙСЬКОВЕ ДУХІВНИЦТВО
В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ НА УКРАЇНІ**

У статті автором досліджується православне військове духівництво Російської імперії та його діяльність на теренах України. Визначено його роль в церковному житті на українських землях та значення діяльності військових священиків для Православної Церкви всієї імперії. З'ясовано кадровий склад військово-духовного відомства, його освітній рівень та віковий показник у 1914 р. Висвітлено роль військових священиків українських земель у I Всеросійському з'їзді